

KONDENSATHEFTET

Mønstre i den kartlagte praksisen – særskilte «problemområder»

SEKSJON I. Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP)	2
§ 7 Toleransebeløp	2
§ 4 Opptjeningskrav	4
§ 5 Pensjonens sammensetning	5
§ 8 annet og tredje ledd – samordning	6
Foreldelse	7
 SEKSJON II. Vedtekter for tjenstepensjonsordning (TPO)	8
Generelt	8
Samordning	9
§ 1-3 første ledd Lovregulering	9
Alderspensjon	10
§ 7-3 Pensjonsgrunnlag	10
§ 7-4 Beregning av alderspensjon	11
Uførepensjon	13
§ 8-1 Vilkår for midlertidig uførepensjon og uførepensjon	13
§ 8-2 første ledd – Beregning av midlertidig uførepensjon og uførepensjon	18
§ 8-2 a Barnetillegg	19
§ 8-6 Revurdering	20
Ektefellepensjon	21
§ 9-1 Vilkår for ektefellepensjon	21
§ 12-4 Tilbakekreving	22
§ 12-6 Foreldelse	26

SEKSJON I. Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP)

§ 7 Toleransebeløp

§ 7 AFP og arbeidsinntekt

Dersom pensjonisten har pensjongivende inntekt etter⁽⁴⁾ uttaket av avtalefestet pensjon, skal pensjonen inkludert eventuelle vedtektsfestede tillegg reduseres med samme prosentandel som den nye pensjongivende inntekten⁽¹⁾ utgjør av den tidligere pensjongivende inntekt. Det gjelder likevel et toleransebeløp på 15.000 kroner. Dersom pensjonisten har fått utbetalt for mye eller for lite pensjon, skal⁽³⁾ det foretas et etteroppgjør.⁽⁵⁾ Forskrift av 30.11.2010 nr. 1493 om kombinasjon av avtalefestet pensjon for medlemmer av Statens pensjonskasse og arbeidsinntekt (pensjongivende inntekt) gjelder tilsvarende.⁽²⁾ Denne bestemmelsen gjelder likevel ikke for dem som får sin pensjon beregnet etter pensjonsordningens ordinære regler, jf. § 5, tredje ledd.

Generelt: Et av de hyppigst forekommende tvistetemaene omhandler toleransebeløp. Det har vært tema i rundt 80 av 111 saker. Det er ulike sider ved toleransereglene som er behandlet i praksis. Et fremtredende tvistetema er selve beregningen av toleransebeløpet, især hvilke inntekter som skal medberegnes. Dette er regulert i AFP-vedtektene for AFP-ordningen § 7, se hovedtariffavtalen i KS' tariffområde vedlegg 4. For lite utbetalt pensjon blir etterbetalt mens for mye utbetalt pensjon tilbakebetales i form av avregning i fremtidige ytelser, se forskriften § 8 annet ledd samt blant annet TRR-2011-1100 (tvangstrekk i fremtidige ytelser), TRR-2008-1550 og TRR-2005-3592.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Etter folketrygdloven § 24-1 første ledd er det ligningsmyndighetene som fastsetter pensjongivende inntekt etter folketrygdloven § 3-15. Dette gjøres i medhold av ligningsloven, og fastsettelsen kan påklages. Ligningsmyndighetenes fastsettelse av pensjongivende inntekt må legges til grunn uten at pensjonsleverandøren eller Trygderetten kan overprøve denne. Se blant annet TRR-2016-2036, TRR-2015-3572, TRR-2014-2496 og TRR-2009-256.

I mange av sakene er det uenighet om hvilke inntektene som skal tas med i vurderingen av om toleransebeløpet er overskredet. Medlemmet på sin side har ofte lagt til grunn en annen – og da feilaktig – forståelse for beregningen av pensjongivende inntekt, som for eksempel at «utbytte fra et sameie hun er deleier i» ikke skal inkluderes (TRR-2015-3572). Også inntekter fra politisk verv/arbeid (TRR-2013-2097 og TRR-2009-1569), humanitært arbeid (TRR-2013-1596), erstatning for tapt inntekt (TRR-2007-3084) og næringsinntekt (TRR-2006-3353 og TRR-2015-3572) skal medregnes i inntekten.

Feriepenger inngår i grunnlaget. Dette er blitt presisert i en rekke saker der dette har vært tvistetema, se blant annet TRR-2015-2201, TRR-2015-3014 og TRR-2013-1390. Unntak gjelder i de tilfellene der feriepengene er opptjent før første uttak av AFP, se poengteringen i TRR-

2015-2201. Dette er i tråd med forskriften § 2 andre ledd. Se også TRR-2015-3126, TRR-2014-2496, TRR-2013-2256, TRR-2010-587, TRR-2009-1827, TRR-2008-295 og TRR-2007-3603. Det er *utbetalingstidspunktet* som er avgjørende for hvilket år feriepenger skal regnes med, se blant annet TRR-2010-2274, TRR-2008-295, TRR-2007-3603 og TRR-2006-3141. Utbetalt kompensasjon for feriedager som ikke ble tatt ut før AFP-pensjonen ble økt skal anses som lønn og dermed pensjonsgivende inntekt. Dette tidfestes normalt til utbetalingstidspunktet og inngår derfor i grunnlaget for etteroppgjør, se TRR-2015-2201.

- (2) Forskriften § 2 er tolket presiserende av Trygderetten. Forskriften § 2 andre ledd lyder: «AFP reduseres ikke for arbeidsinntekt når pensjonisten dokumenterer at inntekten, herunder feriepenger og eierinntekt fra aksjeselskap som pensjonisten ikke lenger er aktiv eier i, stammer fra arbeid eller virksomhet før AFP ble tatt ut.». Et spørsmål har vært om personskadeerstatning i form av erstatning for fremtidig inntektstap skal medberegnes, noe som ble besvart med nei i TRR-2015-1756. Her uttalte Trygderetten at erstatning som skal kompensere for inntektstap må anses som å «stamme fra arbeid», med den konsekvens at erstatningsutbetalingen skal holdes utenfor ved beregning av etteroppgjøret.
- (3) I svært mange saker anfører medlemmet at vedkommende ikke kan bebreides for overskridelsen av toleransebeløpet eller at feilen ligger hos pensjonsleverandøren. Reglene er imidlertid objektive, slik at etteroppgjør skal gjennomføres uavhengig av skyld både på medlemmets og pensjonsleverandørens side. Dette formuleres presist i TRR-2009-1569: «Dette er en rent objektiv avregningsregel, som ikke gir rom for skjønn eller forutsetter skyld eller uaktsomhet hos mottakeren.». Se også TRR-2015-2201, TRR-2014-2240, TRR-2013-1360, TRR-2012-71, TRR-2011-10, TRR-2010-1607, TRR-2009-1827, TRR-2008-1338, TRR-2007-3491, TRR-2006-2993, TRR-2004-3332. Se også TRR-2013-556, TRR-2013-468, TRR-2013-405, TRR-2012-2141, TRR-2012-2100, TRR-2011-2132, TRR-2011-1131, TRR-2011-536, TRR-2011-1100 og TRR-2010-1203. Se motsetningsvis TRR-2006-2055 der KLP hadde skylddelt noe av beløpet. Regelverket gir heller ikke rom for skjønnsvurderinger med hensyn til størrelsen på overskridelsesbeløpet, se TRR-2014-1466 der toleransebeløpet kun var overskredet med 111 kroner.
- (4) Ved etteroppgjør ses det bort fra inntekt opptjent før første uttak av AFP, se blant annet TRR-2005-1514 (royalty). Se også poengteringen i TRR-2012-958 (etterslepsinntekt). Det samme gjelder feriepenger, se punkt 1 over. Dette følger også av forskriften § 2 annet ledd.
- (5) Etteroppgjøret skal beregnes ut fra hele inntekten, ikke bare overskridelsesbeløpet. Se blant annet presiseringer i TRR-2010-2274, TRR-2006-3354, TRR-2006-2885, TRR-2006-2961 og TRR-2005-2795. Dette følger også av forskriften § 2 første ledd siste punktum.

Sluttkommentar: Det kan synes som reglene om beregningen ikke er helt klart formidlet til medlemmene (eventuelt er for kompliserte).

§ 4 Opptjeningskrav

I tillegg til at kravene mht. alder i § 2, første ledd og yrkesaktivitet i § 3(4) må være oppfylt, må vedkommende på uttakstidspunktet fylle følgende vilkår:

1. arbeidstakeren må ha en pensjongivende inntekt som på årsbasis overstiger grunnbeløpet i folketrygden, og dessuten ha hatt en tilsvarende pensjongivende inntekt i året før uttaksåret.(3)
2. Arbeidstakeren må ha hatt minst 10 år med poengopptjening i folketrygden i perioden fra og med det år vedkommende fylte 50 år til og med året før uttaksåret.(2)
3. arbeidstakeren må i de 10 beste år i perioden fra og med 1967 til og med året før uttaksåret ha hatt en gjennomsnittlig pensjongivende inntekt på minst 2 ganger folketrygdens grunnbeløp.(1)

Dersom poengtall ikke er fastsatt for året før uttaksåret, fastsettes et foreløpig poengtall på grunnlag av foreliggende opplysninger om pensjongivende inntekt i det aktuelle året.

Med pensjongivende inntekt menes inntekt som nevnt i folketrygdloven § 3-15, det vil i hovedsak si personinntekt unntatt pensjon.

Når den pensjongivende inntekt etter bestemmelsene skal vurderes i forhold til folketrygdens grunnbeløp, skal vurderingen skje i forhold til grunnbeløpet i det år inntekten falt.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Vilkåret er ufravikelig, jf. også ordlyden «må» i første ledd. Spørsmålet kom opp i TRR-2008-937 der medlemmet fikk avslag på sin søknad om AFP siden vilkåret i vedtektene § 4 nr. 3 ikke var oppfylt. Trygdekontoret i kommunen hadde i en serviceberegning gitt misvisende opplysninger hvorpå medlemmet sa opp sin stilling i den tro at hun fylte vilkårene for AFP. Retten uttalte at det er uten betydning for rett til pensjon «hvorvidt informasjonen som er gitt fra trygdemyndigheten har vært uklar eller ikke». De påpekte deretter viktigheten av korrekte opplysninger slik at arbeidstakere ikke slutter i sin stilling for å motta AFP.
- (2) Også her er vilkåret ufravikelig på tross av feilgitt informasjon, se TRR-2009-149.
- (3) Beløpsgrensen på 1 G er absolutt og det er dermed ikke adgang til å gjøre unntak på skjønnsmessig grunnlag for beløp som ligger tett opp mot grunnbeløpet, se TRR-2008-2357.
- (4) Se TRR-2014-1257 hvor medlemmet fikk avslag på krav om AFP fordi vedkommende ikke oppfylte vilkåret om tre års sammenhengende tilsettings- og opptjeningstid og heller ikke unntaket. Medlemmet hadde hatt en måneds opphold grunnet flytting og endring av arbeidsforhold. Retten presiserte at unntakene i bestemmelsen var klart, utvetydig og uttømmende angitt. Det var derfor ikke adgang til å gjøre unntak fra kravet om treårs sammenhengende tilsetting ut fra rimelighet.

§ 5 Pensjonens sammensetning

Fra 62 til 67 år består AFP av grunnpensjon, tilleggspensjon/sært tillegg(2) og et AFP-tillegg som utgjør kr 20 400 pr. år, samt eventuelt et tillegg for forsørget ektefelle. Full pensjon, før AFP-tillegget, tilsvarer ugradert uførepensjon som pensjonisten ville fått beregnet etter reglene i folketrygdloven kapittel 3, slik de lød før lov 16. desember 2011 nr. 59 om endringer i folketrygdloven trådte i kraft. Det gis ikke poengtillegg etter § 7-3 nr. 3 i tidligere lov 17.6.1966 nr. 12 om folketrygd. Det skal heller ikke tas hensyn til en avdød ektefelles poengopptjening eller trygdetid. Forsørgingstillegg ytes etter reglene for alderspensjon i folketrygdloven § 3-24, men slik at det bare ytes tillegg for forsørging av ektefelle som er 60 år eller eldre.(1)

Pensjonen kan ikke overstige 70% av tidligere pensjonsgivende inntekt i folke- trygden på årsbasis ved fratredelsen, jf. forskrift av 30.11.2010 nr. 1493 om kombinasjon av avtalefestet pensjon for medlemmer av Statens pensjonskasse og arbeidsinntekt (pensjonsgivende inntekt) § 3.

Fra den første i måneden etter fylte 65 år beregnes AFP etter reglene i pensjonsordningen dersom vilkårene for dette i § 2, annet ledd er til stede og dersom det gir en høyere utbetaling enn etter § 5, første ledd.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Den nedre aldersgrensen på 60 år er absolutt, se blant annet TRR-2012-2509 der krav om forsørgertillegg for ektefelle under 60 år ble avskåret.
- (2) I TRR-2011-2000 hadde KLP ved en feil lagt inn høyt sært tillegg i stedet for lavt, hvorpå det ble utbetalt for mye pensjon. Da det ble oppdaget, omgjorde KLP informasjonsvedtaket. Medlemmet anførte at et slikt vedtak er bindende innen den nevnte toårsperioden. Retten kom til at vedtak som inneholder informasjon om hva den årlige pensjon kan bli, ikke er bindende for fremtidige pensjonsutbetalinger dersom det viser seg at forutsetningen for beregningen er endret/feil. Det allerede feilutbetalte beløpet ble ikke krevd tilbake.

§ 8 annet og tredje ledd – samordning

Dersom vedkommende mottar arbeidsavklaringspenger, uføretrygd eller etterlattepensjon fra folketrygden, inntreter retten til AFP tidligst fra og med kalendermåneden etter den kalendermåned ytelse som nevnt falt bort. Retten til AFP faller bort fra og med den kalendermåned vedkommende mottar slike ytelse fra folketrygden. Denne begrensning gjelder likevel ikke for AFP beregnet etter reglene i pensjonsordningen, jf. § 5, tredje ledd.

Det kan heller ikke tas ut avtalefestet pensjon samtidig med alderspensjon fra folketrygden. Er det tatt ut alderspensjon fra folketrygden, må den stanses før det gis avtalefestet pensjon. Det kan heller ikke ytes avtalefestet pensjon etter denne ordningen til en person som mottar eller har mottatt avtalefestet pensjon etter AFP-tilskottsloven.

Generelt: AFP-vedtektene har ingen bestemmelse om tilbakekreving av for mye utbetalt pensjon grunnet manglende samordning. Tilbakekreving skjer på ulovfestet grunnlag etter reglene om *conditio indebiti* (eventuelt med hjemmel i vedtektene § 12-4, ifølge samtale med Trygderetten), jf. TRR-2014-193 med videre henvisning til femmedlemskjennelsen TRR-2012-1151. Trygderetten har kompetanse til å prøve vedtak om tilbakekreving på ulovfestet grunnlag, jf. de nevnte avgjørelsene. Det kan bli aktuelt med skylddeling, jf. læren som har utviklet seg i praksis (se nærmere under § 12-4 Tilbakekreving nedenfor i fremstillingen vedr. TPO).

Foreldelse

Generelt: Den alminnelige foreldelsesfristen er tre år, jf. foreldelsesloven (fl.) § 2. Fristen løper fra den dag fordringshaveren tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse, jf. fl. § 3. Dersom fordringshaveren ikke har gjort kravet gjeldende fordi vedkommende manglet nødvendig kunnskap om fordringen eller skylderen, kan fristen forlenges i medhold av fl. § 10.

Det er denne problemstillingen som gjorde seg relevant i TRR-2015-2386. Medlemmet hadde i 1999 meldt seg ut av AFP-ordningen, og det skulle vært utbetalt alderspensjon fra og med året etter. Det ble imidlertid ikke gjort. Medlemmet reiste først i 2014 krav om etterbetaling av manglende utbetalt alderspensjon fra 2000 og anførte at hun ikke hadde den nødvendige kunnskap om fordringen. Problemstillingen var følgelig om fl. § 10 kom til anvendelse slik at det var grunnlag for å forlenge foreldelsesfristen slik at medlemmet kunne få etterbetalt alderspensjon for 14 år. Retten kom til at det ikke var grunnlag for dette. Retten mente at medlemmet burde ha skaffet seg kunnskap om sine rettigheter på et tidligere tidspunkt. Hun var medlem i KLP og retten la vekt på at hun ved en enkel henvendelse kunne skaffet seg kunnskap om fordringen. Det ble dermed etterbetalt pensjon for kun tre år tilbake i tid, i samsvar med hovedregelen i fl. § 2.

SEKSJON II. Vedtekter for tjenestepensjonsordning (TPO)

Generelt

Avtalefrihet: Når pensjonsordningene er tariffavtalte, står tariffpartene i utgangspunktet fritt til å avtale det de ønsker. I slike tilfeller har Trygderetten ingen myndighet til å overprøve hva tariffpartene har blitt enige om, sml. påpekningen i blant annet TRR-2015-1758 om uførepensjon (beregning av medlemstid; sak mot Bergen kommunale pensjonskasse).

Samordning

§ 1-3 første ledd Lovregulering

For pensjonsordningen gjelder Lov om samordning av pensjons- og trygde- ytelser av 06.07.1957 – i det følgende kalt samordningsloven – og forskrifter gitt med hjemmel i loven. Dette innebærer at de pensjoner som er fastsatt i disse vedtekter, bl.a. skal samordnes med annen tjenstepensjon og pensjon fra folketrygden.

Generelt:

En rekke avgjørelser omhandler (manglende) samordning med andre ytelser og eventuell påfølgende tilbakekreving. Også beregning av samordningsfradraget går igjen i flere saker.

Etter samordningsloven § 19 er det adgang til å samordne alderspensjon fra tjenstepensjonsordning med alderspensjon fra folketrygden. Dette gjøres ved at det foretas et beløpsmessig fradrag i ytelsen fra tjenstepensjonen tilsvarende ytelsen fra folketrygden, se TRR-2014-1554. Det er ikke adgang til å begrense samordningsfradraget i tjenstepensjonen til størrelsen på alderspensjonen fra folketrygden, se TRR-2014-2721.

Det er adgang til å foreta en ny samordningsberegning av tjenstepensjonen dersom det skjer endringer i særtilleggssatsen i folketrygdens ytelser, se TRR-2009-341 med henvisning til St.prp. nr. 65 (2007–2008). I denne saken ble medlemmets anførsel om at ny samordningsberegning bare kunne foretas ved endring av uføregraden avvist.

Samordningslovens regler er obligatoriske og kan ikke fravikes ved skjønn, se TRR-2015-42. I denne saken hadde medlemmet fått en lavere pensjon enn det som var opplyst i serviceberegningen. Grunnen til dette var at det ikke var gjort samordningsfradrag for medlemmets ektefellepensjon fra folketrygden. Siden samordningslovens bestemmelser om samordningsfradrag er obligatoriske, kunne ikke pensjonsleverandøren være bundet til en feilaktig angitt serviceberegning.

Alderspensjon

§ 7-3 Pensjonsgrunnlag

Pensjonen beregnes av medlemmets pensjonsgrunnlag når det fratrer stillingen,⁽¹⁾ jf. likevel bestemmelsene i §§ 4-3 til 4-7 og HTA kap. 2 punkt 2.3.2.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Ved lønnsforhøyelse på mer enn 1,25 G i løpet av toårsperioden før uttak av pensjon skal det ikke tas hensyn til G-regulering, se TRR-2015-3713. I samme avgjørelse poengterte retten at det er lønnen på fratredestidspunktet som skal sammenlignes med lønnen to år tidligere. Retten viste til at Pensjonskontoret hadde gitt uttrykk for tilsvarende forståelse av HTA. kap. 2 punkt 2.3.2. [som lyder: ««I HTA, gjeldende fra 010.5.14, tar bestemmelsen i kapittel 2.3.2 utgangspunkt i gjeldende G på uttakstidspunktet. Det er utviklingen av den faktiske lønnen de to siste årene som skal ligge til grunn for beregningen av om lønnsforhøyelsen overstiger 1,25 G.»]

Trygderetten ordla seg slik:

«Ut fra det saksforhold som er beskrevet i saken, legger retten til grunn at Ap i perioden 1. desember 2012 - 30. november 2014, dvs. de siste to år før fratreden i stillingen, har hatt en lønnsøkning fra 758 000 kroner til kr 900.000 kroner.

Retten forstår Ap slik at han mener at det må tas hensyn til at G er regulert i toårsperioden fram til fratredestidspunktet. Lønnen i 2012 utgjorde da 9,23 G, mens lønnen i på tidspunktet for fratreden utgjorde 10,18 G. Han mener da at lønnsøkningen i toårsperioden utgjør mindre enn 1,25 G.

Retten er imidlertid enig med KLP i at den mest naturlige forståelse av Hovedtariffavtalens kapittel 2. pkt. 2.3.2 første ledd er at det ved beregningen av lønnsforhøyelsen **tas utgangspunkt i den faktiske inntekten på tidspunktet for uttaket av pensjon, sammenholdt med inntekten to år før fratreden.**

Retten er ellers enig med KLP i at **uttalelsen fra Pensjonskontorets styre må anses som en sentral kilde med hensyn til hvordan de aktuelle bestemmelser er å forstå.** Det vises til at styret, som er partssammensatt med representanter fra både arbeidsgiver- og arbeidstakersiden, kan avgjøre tvist om forståelsen av vedtektene for tjenestepensjonsordning - TPO, jf. vedtektenes § 15-1.

Retten vil tilføye at det ikke kan være avgjørende om representant for KLP og Skolelederforbundet, har hatt eller har en annen oppfatning av forståelsen av den aktuelle bestemmelse i Hovedtariffavtalen.

Anken har etter dette ikke ført fram. Det påankede vedtaket stadfestes.»

§ 7-4 Beregning av alderspensjon

Den årlige alderspensjon(1) beregnes slik:

- a) Har medlemmet en medlems tid på 30 år eller mer,(4) får vedkommende full alderspensjon. Denne skal være 66 % av pensjonsgrunnlaget.
- b) Har medlemmet en medlems tid på mindre enn 30 år, skal vedkommende ha avkortet alderspensjon som utgjør så mange trettideler av full pensjon som medlemmet har medlemsår.(2)
- c) Ved delvis fratreden, jf. § 7-1, kan det utbetales gradert alderspensjon. Dersom arbeidstakeren har opptjent all pensjon i full stilling, settes pensjonsgraden lik nedgangen i stillingsprosent.(3) Har arbeidstakeren opptjent pensjon i stilling med deltid, beregnes først en nedgang med utgangspunkt i gjennomsnittlig stillingsprosent (jf. § 4-3). Deretter settes pensjonsgraden lik nedgangen i prosent av gjennomsnittlig stillingsprosent. Ved endelig fratreden regnes den resterende pensjon for seg.
- d) Alderspensjonen skal levealdersjusteres etter bestemmelsene i HTA kap. 2 § 2.1.3.
- e) Forsørger medlemmet barn under 18 år, skal det for hvert barn ytes et barnetillegg på 10 % av alderspensjonen etter levealdersjustering. Alderspensjonen med barnetillegg må likevel ikke overstige 90 % av pensjons- grunnlaget etter levealdersjustering når pensjonen er beregnet etter full tjenestetid. Er pensjonen redusert etter bokstav b) eller gradert etter bok- stav c), reduseres maksimumsbeløpet tilsvarende.
- f) Medlem eller arbeidstaker som fratrer etter fylte 65 år eller går direkte over fra avtalefestet pensjon, skal ha en alderspensjon som inntil 67 år minst utgjør pensjonen beregnet etter vedtektene for AFP i KS' tariffområde.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Stortinget vedtok regelverket for uførepensjon for lovfestede offentlige tjenstepensjonsordninger som blant annet innebar at medlemmer som per 31.12.14 hadde uførepensjon mellom 67 og 70 år skulle få omregnet sin uførepensjon til alderspensjon fra og med 01.01.15. Det ble ikke gitt overgangsregler for de som allerede hadde uførepensjon. Medlemmet anførte at hun fortsatt skulle motta uførepensjon da dette utgjorde et større utbetalingsbeløp. Særlig fordi hun allerede var blitt informert om at hun ville få alderspensjon fra 70 år, ikke 67. Retten kom til at pensjonsleverandøren ikke hadde hjemmel til å fravike de nye reglene og ga KLP medhold.
- (2) Vilkåret om antall medlemsår er absolutt og objektivt. I TRR-2013-2705 kom retten til at KLP korrekt hadde fastsatt medlemmets tjenestetid til 16 år all den tid hans vikariat og deltidsarbeid ikke kunne regnes som pensjongivende. Retten presiserte at det ikke kunne være avgjørende at medlemmet per telefon med KLP var blitt forespeilet en større utbetaling enn han fikk.

- (3) Nedgangen i stillingsprosent kan maksimalt utgjøre 100 prosent, se presiseringen i TRR-2014-2093.
- (4) Sammenhengen mellom vedtektene §§ 5-1 og 5-2 samt overføringsavtalen innebærer at medlemstid i annen pensjonsordning skal regnes med som medlemstid, se TRR-2016-1875. I denne saken hadde KLP kun godkjent som medlemstid fra medlemmet ble meldt inn som medlem i ny kommune. Retten avviste KLPs anførsel om at bare medlemstiden fra den stillingen medlemmet fratrådte skulle telle med ved beregningen. Retten kom til at medlemmet skulle få godkjent all sin tjenestetid i KLP ved delvis overgang til ny stilling med sammenhengende medlemskap i KLP.

Uførepensjon

§ 8-1 Vilkår for midlertidig uførepensjon og uførepensjon

[1] Det er et vilkår for rett til midlertidig uførepensjon og uførepensjon at medlemmet har fått evnen til å utføre inntektsgivende arbeid (inntektsevnen) nedsatt på grunn av⁽²⁾ sykdom, skade eller lyte⁽¹⁾ i en slik grad at vedkommende ikke kan fortsette i sin vanlige stilling og ikke kan skaffe seg annet høvelig arbeid. Ved vurdering av om det foreligger sykdom gjelder det samme sykdomsbegrepet som i folketrygdloven kapitlene 11 og 12.

[2] Det er et vilkår for uførepensjon at inntektsevnen er varig nedsatt, se folketrygdloven § 12-7 første ledd. Midlertidig uførepensjon gis når det ikke er avklart om inntektsevnen er varig nedsatt. Et medlem som er innvilget arbeidsavklaringspenger fra folketrygden, får midlertidig uførepensjon. Et medlem som er innvilget uføretrygd fra folketrygden, får uførepensjon.

[3] Dersom medlemmet ikke har tapt hele inntektsevnen i stillingen som gir rett til medlemskap i pensjonsordningen, ytes det redusert (gradert) pensjon svarende til den del av inntektsevnen som er tapt. Ved denne vurderingen tas det hensyn til ethvert arbeid som medlemmet kan utføre.⁽³⁾ Dersom pensjonisten har rett til arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd fra folketrygden, ytes pensjonen normalt etter samme grad som i folketrygden. Dersom medlemmet ikke hadde full stilling da uførheten inntrådte, fastsettes graden i forhold til inntekten i den reduserte stillingen. Det gis ikke pensjon ved lavere uføregrad enn 20 prosent.

[4] Retten til midlertidig uførepensjon og uførepensjon inntreffer ikke når inntektsevnen blir nedsatt innen to år etter at medlemmet tiltrådte stillingen,^(4A+B) og nedsettelsen skyldes en sykdom eller et lyte som medlemmet led av eller hadde symptomer på ved tiltredelsen,⁽⁵⁾ og som det må antas at han eller hun da kjente til. Det samme gjelder dersom et medlem som har deltidsstilling, får økt stillingsprosenten.⁽⁶⁾ Det kan likevel gis hel eller delvis pensjon når særlige grunner taler for det.⁽⁷⁾

[5] Rett til uførepensjon etter kapitlet her har også den som har fratrådt stillingen etter 1. januar 1967 med rett til oppsatt alderspensjon, og som senere blir innvilget uføretrygd fra folketrygden. Uførepensjonen gis fra samme tidspunkt og med samme uføregrad som ytelsen fra folketrygden.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) **Sykdomsbegrepet:** I enkelte avgjørelser drøftes selve sykdomsbegrepet. Formuleringen «sykdom, skade eller lyte» er inspirert av folketrygdlovens uttryksmåte, og meningsinnholdet er ment å forstås likt, se eksempelvis TRR-2014-710: «Dermed blir det en tydelig kobling mellom innholdet i sykdomsbegrepet i TPO-vedtektene og folketrygden. I dette ligger det en form for dynamikk, i den forstand at rettsavklaringer og rettsutvikling innenfor folketrygdlovens område blir automatisk styrende for innholdet det rettslige sykdomsbegrepet i TPO-vedtektene.

Trygderetten har klargjort at TPO § 8-1 er identisk med sykdomsbegrep som i folketrygdloven, i samsvar med bestemmelsen i første ledd andre punktum. Som påpekt av Trygderetten i TRR-2015-3122 (ME) er «det avgjørende ved vurdering av om det foreligger sykdom ... «symptomenes art og grad», og ikke hvorvidt det foreligger en diagnose». I trygderetten er det i dag symptomteorien som råder, ikke diagnoseteorien, se poengteringen også i «Velferdsrett I» av Kjønstad, Syse og Kjelland 2017 s. 258–259. Se også TRR-2015-1076 der retten presiserte at objektive sykdomstegn ikke er en forutsetning for ytelse.

- (2) **Årsakskrav:** Det kreves årsakssammenheng mellom den medisinske lidelsen og arbeidsuførheten, noe som uttrykkes gjennom formuleringen «på grunn av». I flere av sakene er det påvist at det foreligger sykdom, men uten at denne anses som årsak til arbeidsuførheten, se til illustrasjon TRR-2015-1757. Her bemerket Trygderettens flertall at følgende: «[D]et [er] svært vanlig å oppleve nedstemthet, slitenhet og funksjonstap i perioder i livet. Av spesialisterklæringen fremgår at Ap nylig var kommet i overgangsalderen med den tilleggsbelastning både fysisk og psykisk det i en periode kan innebære. Fra et medisinskfaglig ståsted kan flertallet ikke se at det er beskrevet en tilstand som sannsynliggjør at Ap plager og funksjonsproblemer er så uttalte at det medfører at hun ikke kan fortsette i sin vanlige stilling.» Se også TRR-2008-2527 hvor Trygderetten omgjorde pensjonsleverandørens vedtak om opphør av uførepensjon. Retten fant, til forskjell fra pensjonsleverandøren, at det fortsatt forelå årsakssammenheng mellom sykdommen og arbeidsuførheten. Se også TRR-2014-1258 hvor medlemmets høye stillingsprosent samt forklaringer om belastninger i familiesituasjonen førte til at vedkommende fikk avslag på krav om uførepensjon. I TRR-2013-1981 uttalte retten at helsesituasjonen hennes er å anse som «klar» årsak til at hun ikke kunne arbeide heltid. Se også TRR-2008-721 hvor medlemmet ikke hadde «sannsynliggjort» at det var sykdom som førte til arbeidsuførheten.

Det legges i flere saker til grunn et *hovedårsakskrav*. Det vil si at man som rettsanvender må finne frem til den mest dominerende årsaksfaktoren i årsaksbildet, og utpeke den som årsak, sml. selve tilnærmingen i eksempelvis *Eide* (Rt. 2006 s. 735) om stønadsbestemmelsen i ftrl § 5-25. Fra tolkningen av TPO-vedtektene § 8-1 kan nevnes TRR-2014-710, hvor Trygderetten ordla seg slik: «Retten finner det sannsynlig at Ap har utviklet en kronisk smertetilstand som er *hovedårsaken* til at hun ikke kan arbeide mer enn 70 prosent. Basert på spesialisterklæring fra spesialist i fysikalsk medisin og rehabilitering, F, erklæring fra fysioterapeut D datert 10. august 2012, samt opplysninger fra manuellterapeut G i erklæring av 10. april 2013, finner retten at den funksjonssvikt som der beskrives kan tilskrives sykdom som faller inn under folketrygdens sykdomsbegrep. Sosiale forhold og vanskelig situasjon som alenemor kan ha bidratt til å forsterke plagene, men fremstår ikke som *hovedårsak* til plagene.» (mine uthevninger)..

Årsakssammenhengen må sannsynliggjøres, noe som i praksis innebærer et dokumentasjonskrav. Det er med andre ord ikke tilstrekkelig å påstå fra medlemmets side at det foreligger en årsakssammenheng mellom lidelsen og den reduserte stillingsprosenten; medlemmet har bevisbyrden for å dokumentere at det er en slik sammenheng. I den konkrete bevisvurderingen vil ofte den rådgivende legens uttalelser tillegges atskillig/avgjørende vekt, se eksempelvis TRR-2014-2453. Utfallet i denne saken ble at

årsakskravet ble ansett som uoppfylt og medlemmet fikk avslag.

I TRR-2016-1155 fikk medlemmet avslag på krav om uførepensjon fordi vilkåret om arbeidsuførhet ikke ble ansett oppfylt. Dette var begrunnet med at medlemmet studerte, ifølge retten, 50 % i tillegg til at hun arbeidet i 45 % stilling.

- (3) **Plikt til å utnytte restarbeidsevnen:** Årsaksvurderingen må ses i sammenheng med plikten til å utnytte *restarbeidsevnen*, hvilket kan innebære en plikt til å gjennomføre behandlingstiltak, se blant annet TRR-2014-2453. Trygderetten uttalte her at medlemmet «må kunne gjøre vedlikeholdstrening i fritiden for å holde plagene i sjakk», og når det ikke var gjort kom retten til at «[h]un fyller således ikke vilkårene for å kunne tilstås 20 prosent varig uførepensjon, jf. vedtekter for tjenstepensjonsordningen § 8-1 (1), jf. § 8-1 (3).». Se også TRR-2015-4179 der uførepensjonen opphørte siden medlemmet ble antatt å kunne skaffe seg annet høvelig arbeid på dagtid. Se også TRR-2014-1716 der vedtak om opphør av uførepensjon ble stadfestet da medlemmet ble antatt å kunne bytte jobb eller videreutdanne seg til et mindre belastende yrke for ryggen hennes. Det ble lagt vekt på at medlemmet var ungt og følgelig hadde mange år igjen i arbeidslivet. Se også TRR-2014-1254 (rhinitt).
- (4A) **Karens ved sykdom:** For å ha rett til uførepensjon stilles det visse krav til den forutgående perioden før sykdommen inntraff. Det kreves at årsaken til den reduserte inntektsevnen er forhold som ligger lenger tilbake i tid enn to år fra medlemmet tiltrådte pensjonsordningen, og at vedkommende ikke kjente til sykdommen på tidspunktet for innmelding i pensjonsordningen. Dette er tema i en adskillig mengde saker, se blant annet TRR-2016-2229, TRR-2015-2629, TRR-2013-2082, TRR-2012-541, TRR-2011-302, TRR-2010-2122, TRR-2009-2037, TRR-2008-640 og TRR-2007-1967.

Presiseringer:

- i) **Krav om fremheving i forsikringsbeviset:** For at pensjonsleverandøren kan påberope karensklausulen overfor medlemmet, må den ha vært fremhevet i forsikringsbeviset også ved tariffestede tjenstepensjonsordninger, se femmedlemskjennelsen TRR-2009-142 med videre henvisning til Rt. 2008 s. 780 som gjaldt kollektive pensjonsordninger. Det samme er presisert i en rekke vedtak i etterkant av høyesterettsavgjørelsen. Trygderetten presiserte i TRR-2010-910 at tidligere avslag på krav om uførepensjon ikke kunne gjenopptas i etterkant av høyesterettsavgjørelsen. Retten kom til avgjørelsen kun få virkning fremover i tid da den tidligere avgjørelsen ikke kunne anses som uforsvarlig. Saken ble anket videre til lagmannsretten, og Gulating lagmannsrett stadfestet trygderettens avgjørelse. Medlemmet anke til Høyesterett ble nektet fremmet.
- ii) **Ny karenperiode gjelder for hver nye innmelding,** selv om vedkommende er medlem på tidspunktet hvor symptomene startet, se blant annet TRR-2009-952.
- iii) **Om medlemmet kan forutse sykdommens varighet har ingen betydning,** se TRR-2011-464 (kneskade). Det samme gjelder med hensyn til sykdommens omfang, se TRR-2009-562 (kneplager). Dersom behandlingsresultatet ikke blir som normalt/forventet og det derfor skjer en forverring, har heller ingen betydning for hvorvidt tilfellet rammes av karen, se TRR-2008-640.

- iv) **Det kreves ikke at sykdommen er endelig diagnostisert, konstatert eller er aktiv** på tidspunktet for innmelding i pensjonsordningen eller ved stillingsoppgang for at karenbestemmelsen kommer til anvendelse. Det er tilstrekkelig at vedkommende kjenner symptomene (men må også fremstå og oppleves som symptomer på sykdom). Dette uttales presist av retten i TRR-2010-1038 (fibromyalgi): «[e]tter fast praksis stilles det ikke noe krav om at medlemmet kjente til sykdomsdiagnosen ved innmelding i pensjonsordningen. Det er tilstrekkelig for at reglene om karen kommer til anvendelse at man kjente til symptomer ved innmeldingstidspunktet som man kunne oppfatte som tegn på sykdom.» Se også TRR-2015-1257 (Crohns), TRR-2014-1871 (ME), TRR-2012-1789 (kreftlidelse), TRR-2011-2079 (endometriose), TRR-2011-1575 (Parkinson), TRR-2011-586, TRR-2011-463 (fibromyalgi og slitasjegikt), TRR-2007-1474 (spiseforstyrrelse/psykiske plager) og TRR-2003-794 (multiple sklerose, som er illustrerende for langsom/gradvis symptomutvikling).
- v) **Nødvendig – og tilstrekkelig – med symptomer:** I flere saker har kunnskapskravet ikke vært oppfylt fordi medlemmet har vært symptomfri i lengre perioder, se eksempelvis TRR-2001-5113 (multiple sklerose). Se også TRR-2012-329 (brystkreft) der verken sykdomsvilkåret eller kunnskapskravet ble ansett oppfylt. Retten kom til at så lenge det ikke var påvist restsykdom etter den første kreftsykdommen var det ikke mulig å avgjøre om det dreide seg om et helt nyoppstått tilfelle eller en videreutvikling av den foregående. Stillingsprosenten etter stillingsoppgangen ble derfor lagt til grunn for beregning av uførepensjon. Lignende argumentasjon ble anvendt i TRR-2011-1932 (kreft/psykiske plager); medlemmets psykiske plager etter konstatering av kreft ble ikke ansett å være en forlengelse av medlemmets tidligere psykiske plager. Retten mente at de psykiske plagene som medførte uførheten i hovedsak skyldtes en reaksjon på kreftsykdommen. Motsetningsvis i TRR-2007-1967 der en kvinne ble rammet av karenbestemmelsen etter et fall i en trapp under sykmelding for fibromyalgi og ryggplager. Retten kom til at fallet medførte en forverring av allerede eksisterende plager og ikke en ny sykdom. Tilsvarende i TRR-2013-1853 der medlemmets angstdiagnose ble ansett å være en fortsettelse/forverring av hennes diagnose fra ung alder og tilfellet ble dermed rammet av karenbestemmelsen. Se tilsvarende TRR-2012-2134 og TRR-2011-2190 der medlemmenes langvarige angst- og depresjonslidelser ble ansett å være hovedårsaken til uførheten.
- iv) **Permisjon:** Særskilte spørsmål kan oppstå når medlemmet har vært i permisjon. Utgangspunktet er at det da vil inntre karenstid, sml. presiseringen i avgjørelser slik som TRR-2010-2454: «Ap hadde hatt sammenhengende permisjon fra sin 100 prosents stilling i over to år. Bestemmelsen om karen vil således komme til anvendelse.». Bestemmelsen anviser at et medlem er risikodekket i de to første permisjonsårene i tilfelle uførhet, og som påpekt i andre punktum betales det ikke premie for denne risikodekningen. Bestemmelsen uttrykker et unntak fra karenbestemmelsen i vedtektenes § 8-4. Temaet har vært oppe i flere saker, se blant annet TRR-2014-2357, TRR-2010-2284, TRR-2012-142 og TRR-2007-3760. Bestemmelsen må ses i sammenheng med § 2-9 om forsikringsdekning og frivillig medlemskap under permisjon.

(4B) Problemstillingen om kunnskap og skjæringstidspunkt for dette har vært behandlet i flere saker, som karakteriseres av at medlemmet har en sykdom som ofte er vanskelig å konstatere, se til illustrasjon TRR-2015-2221 (ME).

(6) Karens ved stillingsoppgang: Bestemmelsen omhandler karenstid for økt stillingsprosent. Dette innebærer at en eventuell stillingsoppgang ikke kommer medlemmet til gode ved beregning av uførepensjon. Ordlyden er taus om hvilke lønnsøkninger som er relevante å ta med, noe som er presisert gjennom trygderettspraksis. Det er klargjort følgende hovedregel: Det skal ses bort fra enhver lønnsøkning de siste to årene, hvis vilkårene for karen er til stede, uansett grunn. Det objektive i regelen innebærer at det er uten betydning om det foreligger noen spekulasjon fra arbeidstakers side, eller om lønnsøkningen skyldes at arbeidsgiver vil gi ham en hjelpende hånd inn i pensjonisttilværelsen, se klargjøringen i TRR-2014-694. Se også TRR-2015-4250, TRR-2014-2141, TRR-2013-2411, TRR-2011-1579, TRR-2009-140 og TRR-2007-3681.

Det er den stillingsprosenten som arbeidsgiver har innrapportert to år før uføretidspunktet som skal legges til grunn for vurdering av stillingsandel, se blant annet TRR-2014-1297.

(7) Bestemmelsen er et snevert unntak, med preg av å være en sikkerhetsventil for spesielle tilfeller. Dette speiles i vilkåret om at det må foreligge «særlige grunner», som i praksis er tolket og anvendt som et strengt kvalifikasjonskrav, se den restriktive praksisen i blant annet TRR-2010-588. I denne saken anvendte Trygderetten KLPs tilsvarende bestemmelse om unntak fra karenbestemmelsen i KLPs vedtekter § 8-6. Retten pekte på vurderingskriteriene for skjønnet og bemerket at det må ses hen til om man står overfor en situasjon der spekulasjonsmotiver ikke på noen måte gjør seg gjeldende, men uten at dette etter praksis gir grunnlag for dispensasjon. Dette kan være aktuelt ved kortvarige opphold i en ellers lang arbeidstilknytning eller uheldige følger av varierende stillingsprosent med hensyn til tidspunkt for inntreden av uførhet. I nevnte sak poengterte retten at unntaksbestemmelsen aldri har kommet til anvendelse i Trygderettens praksis og at KLP har uttalt at det finnes lite praksis knyttet til bestemmelsen. I nevnte sak viser Trygderetten til sak TRR-2000-865 der Trygderetten i relasjon til unntaksbestemmelsen skal ha uttalt:

«Retten oppfatter imidlertid lovens vilkår om at grunnene skal være særlige, dit hen at det kun kan gjøres unntak overfor grunner av mer unntaksvis karakter, som sjeldnere vil kunne påberopes, der spekulasjonshensynet er fraværende, hvor gjennomsnittlig stillingsprosent i medlemskapstiden er klart større, i klare grensetilfeller eller andre situasjoner der karenbestemmelsene ut fra medlemskaps og forsikringshensyn, fremstår som urimelig.»

Se også TRR-2004-4273, TRR-2008-994 og TRR-2009-1832 vedrørende tolkning av unntaksbestemmelsen. Ikke i noen av de nevnte sakene fikk unntaksbestemmelsen anvendelse.

Sluttkommentar: Basert på antall saker for trygderetten, kan det synes som om bestemmelsens fjerde ledd om karen er uklar/ukjent for mange.

§ 8-2 første ledd – Beregning av midlertidig uførepensjon og uførepensjon

Ved beregning(2) av midlertidig uførepensjon og uførepensjon tas det hensyn til hvor stor del av inntektsevnen(1) som er tapt (uføregraden) og medlemmets medlemstid. Har medlemmet tapt hele inntektsevnen, utgjør full pensjon summen av:

1. 25prosent av folketrygdens grunnbeløp, likevel ikke mer enn 6 prosent av pensjonsgrunnlaget,
2. 3 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 ganger grunnbeløpet og
3. 69 prosent av den delen av pensjonsgrunnlaget som er mellom 6 og 12 ganger grunnbeløpet.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Uførepensjonen skal fastsettes etter en uføregrad som svarer til den reduksjon i *inntekt*, ikke stillingsprosent, uførheten har medført, se blant annet TRR-2014-1219 og TRR-2014-360. I sistnevnte avgjørelse presiserte imidlertid retten at uføregraden kan, når det er pensjonsgivende tillegg, avvike fra stillingsprosenten. Se også TRR-2012-386 der medlemmet fikk redusert sin uførepensjon fordi inntektsbortfallet ble ansett mindre enn først antatt grunnet ansvarsvakter med lønnstillegg. I TRR-2013-1333 var medlemmet tilstått 5 % uførepensjon 14 år tidligere. Etter en betydelig lønnsøkning ble hans IFU anslått å være større enn hans IEU. Det ble dermed ikke lenger ansett å foreligge et inntektstap og hans uførepensjon ble av denne grunn stanset. I TRR-2012-348 stadfestet retten pensjonsleverandørens vedtak om innvilgelse av differansepensjon grunnet medlemmets lavere pensjonsgivende tillegg ved bytte av stilling. Medlemmet anførte at han hadde inngått en avtale med den tidligere pensjonsleverandøren om at skifte av arbeid ikke ville påvirke hans pensjonsforhold. Retten sluttet seg til den nye pensjonsleverandørens anførsel om at en slik avtale ikke er i samsvar med vedtektene og at ingen del av hans IEU kunne holdes utenfor beregningen av inntektstapet.

Motsetningsvis i TRR-2007-2885 der en stillingsandel på 60 % var blitt lagt til grunn for beregning av uførepensjonen.

I TRR-2011-2544 ble medlemmets anførsel om at pensjonen var beregnet på feilaktig grunnlag fordi hun mente seg feillønnet i arbeidet avvist. Retten la arbeidsgivers opplysninger om hennes faktiske lønnsforhold til grunn og uttalte at retten ikke kunne overprøve dette. Retten poengterte at det var samsvar mellom premie og ytelse all den tid innbetaling skjer på grunnlag av den faktiske lønnen.

- (2) Det er adgang til å foreta nye beregninger i fremtidige utbetalinger dersom pensjonsgrunnlaget opprinnelig ble beregnet feil, se TRR-2013-1670. Se TRR-2015-3020 der det poengteres at uførepensjon fra tjenstepensjonsordningen «fullt ut» skal beregnes etter nye regler, jf. også forskrift om overgangsregler for uførepensjon § 4 fjerde ledd.

§ 8-2 a Barnetillegg

Forsørger medlemmet barn under 18 år, skal det for hvert barn ytes et barnetillegg på 4 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp. Barnetillegget reduseres forholdsmessig hvis pensjonen er beregnet etter redusert medlemstid. Det samme gjelder ved redusert uføregrad.

Samlet barnetillegg kan likevel ikke overstige et beløp tilsvarende 12 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp. Er barnetillegget redusert etter første ledd annet og tredje punktum, reduseres beløpsgrensen tilsvarende.

Barnetillegg utbetales til og med den måneden barnet fyller 18 år⁽¹⁾ eller i tilfelle måneden etter barnets død.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Aldersgrensen på 18 år er absolutt. I TRR-2016-1949 anførte medlemmet at barnetillegget måtte ytes inntil datteren var ferdig på videregående skole. Retten stadfestet KLPs vedtak om stansing av tillegget og presiserte at bestemmelsen ikke åpner for å gjøre unntak. I TRR-2015-3743 stadfestet retten KLPs vedtak om tilbakekreving av utbetalt barnetillegg etter at sønnen fylte 18 år. Etter rettens syn burde kvinnen ha forstått at utbetalingen skulle reduseres ved sønnens myndighetsalder siden det var ytt et *barnetillegg*. På tross av at KLP feilaktig hadde bekreftet at utbetalingen var riktig, fant ikke retten grunnlag for å redusere kravet.

§ 8-6 Revurdering

§ 8-1 Revurdering

Spørsmålet om rett til midlertidig uførepensjon og uførepensjon kan til enhver tid tas opp til ny behandling.

Generelt: Bestemmelsen omhandler revurdering av uførepensjon og åpner for en form for «etteroppgjør». Ordlyden formulerer ingen særskilte vilkår, men trygderettspraksis har lagt seg på en restriktiv linje. Se eksempelvis TRR-2014-2357: «Når det gjelder spørsmålet om rett til pensjon etter vedtektenes § 8-6, vises det til uttalelse i ankesak TRR-2010-2454. Praksis er forholdsvis streng, og retten kan etter det opplyste ikke se at foreliggende tilfelle faller innenfor unntaksbestemmelsen». I TRR-2014-410 ble KLPs avslag på krav om uførepensjon på grunn av karens omgjort i medhold av § 8-6. Medlemmet var ansatt to ganger, hvor han kun ble gjort oppmerksom på karensbestemmelsen ved nyansettelsen. Manglende orientering om karensregelen i det første medlemsforholdet kan ha gjort det vanskelig å gjøre et rasjonelt valg ved nyansettelsen. Tiltredelsen fratok ham dermed sin oppsatte pensjonsrett. På denne bakgrunn ble han innvilget pensjon etter § 8-6.

Ektefellepensjon

§ 9-1 Vilkår for ektefellepensjon

Gjenlevende ektefelle etter et medlem har rett til ektefellepensjon. Det samme gjelder gjenlevende ektefelle etter tidligere medlem som mottok avtalefestet pensjon eller alderspensjon.

Rett til ektefellepensjon inntreffer ikke når medlemmet dør innen ett år etter innmelding i pensjonsordningen eller etter at ekteskapet ble inngått⁽¹⁾ og dødsfallet skyldes sykdom som medlemmet led av eller hadde symptomer på ved tilsetningen eller ekteskapsinngåelsen og som en av ektefellene må antas ha kjent til.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Samboerskap likestilles ikke med ekteskap i relasjon til karensbestemmelsen. I TRR-2014-304 og TRR-2010-1562 fikk gjenlevende ektefelle avslag på ektefellepensjon fordi ekteskapet hadde vart kortere enn ett år. I begge sakene hadde ektefellene vært samboere i en årrekke før de giftet seg. I sistnevnte sak førte ektefellens anførsel om analogi fra SPK-loven § 32 tredje ledd ikke frem. Ingen av sakene ble anket til lagmannsretten. Se tilsvarende synspunkt med hensyn til samboerskap i TRR-2014-1010.

Også i TRR-2007-1755, som gjaldt fordeling av ektefellepensjon mellom gjenlevende og tidligere ektefelle etter vedtektene § 9-6, ble langvarig samboerskap ikke hensyntatt i fordelingen.

*SPK-loven § 32, lyder:

«Kapitel 7. Familiepensjon.

§ 32. Når et medlem dør, har den gjenlevende ektefellen rett til enke- eller enkemannspensjon. Det samme gjelder gjenlevende ektefelle etter et tidligere medlem som mottok avtalefestet pensjon. For rett til oppsatt enke- eller enkemannspensjon er det et vilkår at medlemmet hadde en tjenestetid på minst tre år, se §§ 19 og 20.

Hvis et medlem er forsvunnet, og det av denne grunn er avsagt dom eller kjennelse for at vedkommende formodes å være død, anses den annen ektefelle som gjenlevende ektefelle. Inntil dom eller kjennelse foreligger, kan Pensjonskassen gi ektefellen hel eller delvis pensjon i disse tilfellene.

Rett til enke- eller enkemannspensjon inntreffer ikke når medlemmet dør innen ett år etter at det fikk tilsetning med rett til medlemskap i Pensjonskassen eller etter at ekteskapet ble inngått, og dødsfallet skyldes sykdom som medlemmet led av eller hadde symptomer på ved tilsetningen eller vigselen, og som en av ektefellene må antas å ha kjent til. Når særlige grunner taler for det, kan Pensjonskassen gi hel eller delvis pensjon i disse tilfellene.

Det avgjøres etter ekteskapslovgivningen om fraskilt ektefelle har rett til enke- eller enkemannspensjon, og i tilfelle hvordan pensjonen skal deles mellom gjenlevende ektefelle og fraskilt ektefelle.»

§ 12-4 Tilbakekreving

§ 12-4 Tilbakekreving⁽²⁾

Dersom pensjonisten har mottatt pensjon i strid med redelighet og god tro, kan beløpet⁽⁵⁾ kreves tilbakebetalt.

Feil utbetalt pensjon kan også ellers kreves tilbakebetalt⁽⁴⁾ dersom pensjonisten, eller noen som har handlet på vegne av ham, uaktsomt har gitt⁽⁶⁾ feilaktige eller mangelfulle opplysninger.⁽¹⁾ Det samme gjelder dersom utbetalingen skyldes en feil fra pensjonsordningens side og pensjonisten burde ha forstått dette.⁽³⁾

I andre tilfeller enn nevnt i foregående ledd kan for mye utbetalt pensjon kreves tilbake, dersom særlige grunner gjør det rimelig. Ved vurderingen av om det foreligger særlige grunner, skal det blant annet legges vekt på hvor lang tid det er gått siden den feilaktige utbetalingen fant sted, og om vedkommende har innrettet seg i tillit til utbetalingen. Krav om tilbakebetaling etter dette ledd er begrenset til det beløp som er i behold når vedkommende blir kjent med at utbetalingen var feilaktig.

Det feilutbetalte kan trekkes i fremtidige ytelser fra TPO.

Generelt: Bestemmelsen gjelder for flere av ytelsene i medhold av TPO-vedtektene, det vil si for uførepensjon, alderspensjon, ektefellepensjon mv. Det er dermed tale om en generell tilbakekreivingshjemmel. Den må imidlertid ses i sammenheng med reglene for hver type ytelse, som er de som danner grunnlaget for å beregne om det overhodet er utbetalt for mye. § 12-4 må ses i sammenheng med vedtektenes § 12-3 om et medlems opplysningsplikt.

Merknader til enkelte deler av ordlyden:

- (1) Uaktsomhetskravet er ikke nærmere presisert og må i utgangspunktet ses som en henvisning til den alminnelige culpanormen. Det må foretas en helhetsvurdering der en rekke momenter vil spille inn.

Et av disse er medlemmenes opplysningsplikt etter vedtektene § 12-3. Denne innebærer at medlemmet har en selvstendig meldeplikt og ikke kan stole på at arbeidsgiver eller trygdekontoret gir melding om for eksempel økt arbeidsinntekt. Dette er presisert i en rekke avgjørelser, se blant annet TRR-2016-2190, TRR-2014-915, TRR-2009-272 og TRR-2007-2473. I TRR-2016-1154 presiserte retten at medlemmets selvstendige meldeplikt gjelder dersom vedkommende har fått god nok informasjon om plikten. Se også TRR-2009-2058 der informasjonsskrivet fra Vital ble ansett uklart og medlemmet ble dermed ikke ansett å ha opptrådt uaktsomt ved å ikke melde fra om endringer i inntektsforholdet.

I flere saker har Trygderetten nokså kortfattet ansett uaktsomhetsvilkåret som oppfylt med henvisning til at medlemmet ikke har meldt fra om økt inntekt. Representativt for denne argumentasjonslinjen i praksis, er TRR-2009-2058, hvor Trygderetten ordla seg slik: «I normaltillfella vil det å ikkje gi melding om at ein har inntekt ut over det som er forutsatt som

lovleg inntekt ved sidan av pensjonen, nærast utan vidare bli rekna som aktaust i relasjon til vedtektene § 12-4 fyrste ledd andre punktum, og dermed danne grunnlag for krav om tilbakebetaling av det feilaktig utbetalte.» Se også TRR-2015-598, TRR-2014-163, TRR-2012-2563, TRR-2011-1566, TRR-2010-1325, TRR-2009-828, TRR-2008-1546, TRR-2007-3487, TRR-2006-3970, TRR-2004-4406. Dette underbygges av at medlemmene (pensjonistene) vanligvis mottar skriftlig informasjon om at de har opplysningsplikt overfor pensjonsordningen, sammenholdt med at opplysningsplikten i § 12-3 er tolket slik at «ein pensjonist, for å kunne bli rekna som aktsam, må sette seg inn i den skriftlege informasjonen han eller ho blir tilsendt». Se tilsvarende argumentasjon knyttet til manglende melding om innmelding i SPK i TRR-2014-2142 og manglende melding om friskmelding i TRR-2009-699, TRR-2007-3661 og TRR-2007-3075.

I TRR-2014-520 ble det vektlagt i skjerpende retning at medlemmet ikke har spurt KLP om hun skulle oppgi pensjon fra annen pensjonsordning. Hele beløpet ble tilbakekrevd.

I TRR-2014-1008 og TRR-2014-806 ble feilutbetalt etterlattepensjon tilbakekrevd siden medlemmet ikke hadde meldt fra om at vedkommende hadde inngått nytt ekteskap slik han pliktet etter vedtektene § 9-4.

I TRR-2015-804 vektla retten i skjerpende retning at kvinnen hadde mottatt mangeårige orienteringer og vedtak som stønadsmottaker. Av denne årsak burde hun ha vært klar over sin plikt til å informere pensjonsleverandøren om endringer i inntektssituasjonen også mht. øvrige pensjons- og trygdeytelser. Medlemmets «erfaring som pensjonsmottaker» ble også anvendt som argument i TRR-2013-1524.

Villfarelse om eventuell friinntekt fritar ikke og inngår derfor i tilbakebetalingskravet, se TRR-2010-672 med henvisning til Trygderettens praksis.

Det er også adgang til å tilbakekreve for mye utbetalt pensjon pga. manglende samordning med øvrige ytelser, eksempelvis fra NAV. Dette kan eksempelvis skyldes at medlemmet ikke har gitt melding om øvrige ytelser eller at pensjonskassen feilaktig ikke har lagt til en samordningsfradrag. Dette må ses i sammenheng med samordningsloven § 29, tidligere § 26a, som utgjør en egen tilbakekrevingshjemmel i samordningssakene. Det varierer hvorvidt Trygderetten anvender TPO-vedtektene § 12-4 og/eller samordningsloven § 29 dersom medlemmet har fått utbetalt usamordnet pensjon. Se blant annet TRR-2016-94, TRR-2015-2502, TRR-2014-1217, TRR-2013-645, TRR-2012-1950, TRR-2011-348, TRR-2009-821, TRR-2008-635, TRR-2007-2849, TRR-2006-2112, TRR-2005-3483.

Presisering: Ved henvendelse til dommere i Trygderetten fremkom følgende i e-postutveksling: Det er ikke noe fast mønster i hvilke bestemmelser som benyttes; § 12-4 kan anvendes, men også samordningsloven § 29.

- (2) Gjennom trygderettspraksis har det utviklet seg en praksis for skylddeling i de tilfeller hvor pensjonsordningen selv bør bære noe av ansvaret for feilutbetalingen. Dette kan skyldes at pensjonsleverandøren ikke har nyttiggjort seg informasjon fra andre, for eksempel arbeidsgiver, slik at feilutbetalingene kunne vært avverget eller blitt redusert, se blant annet

TRR-2012-1151, TRR-2009-172, TRR-2009-634, TRR-2008-2689, TRR-2003-467, TRR-2002-2077 og TRR-2002-1660. Praksisen må anses inspirert av prinsippet om skadelidtes medvirkning i erstatningsretten, se poengtering i femmedlemskjennelsen TRR-2012-1151.

Skylddeling praktiseres slik at feilutbetalt beløp normalt blir halvert etter det tidspunktet pensjonsordningen kunne stanset feilutbetalingen. En forutsetning for skylddeling er at mottakeren ikke er sterkt å bebreide, se poengtering i TRR-2008-2689 og TRR-2008-2332. I femmedlemskjennelsen uttrykkes dette som at ikke medlemmet må være «*mye* å bebreide» (min kursivering). I TRR-2015-3886 ble beløpet redusert med en tredjedel ettersom medlemmet også var *noe* å bebreide. Dersom medlemmet anses å være helt klar over at det forelå en feilutbetaling, foreligger det ikke grunnlag for skylddeling, se poengtering i TRR-2012-1629 og TRR-2008-821. Se tilsvarende i TRR-2006-3388 der medlemmet erkjente at hun visste at utbetalingen var feil.

I TRR-2014-3000 ble beløpet imidlertid ikke skylddelt selv om det var på det rene at medlemmet hadde meldt fra om endring i inntektssituasjonen og at pensjonsleverandøren ikke hadde stanset utbetalingene. I denne saken ble det uttalt at det forventes at «enhver stønadsmottager følger med på sine kontobevegelser» etter anførsel om at medlemmet ikke forsto at beløpet var fra KLP fordi hun mottok en del innbetalinger fra andre.

Det følger av Trygderettens praksis at pensjonsleverandøren har en seks ukers frist til å områ seg etter melding fra NAV om endring i ytelsene derfra, se blant annet TRR-2014-698, TRR-2012-2137, TRR-2010-204 med videre henvisninger, TRR-2009-1570 og TRR-2007-2368. Dette innebærer at feilaktig beløp utbetalt innen seks uker etter melding fra NAV ikke skal skylddeles.

I vurderingen vil det normalt vektlegges og ligge til rette for en skylddeling for eksempel der pensjonsinnretningen har erkjent ansvar for at det er foretatt en feilutbetaling, se TRR-2014-514 med henvisning til femmedlemskjennelsen TRR-2012-1151. Tidshensynet spiller også inn. I praksis er det lagt til grunn at jo lengre tid som går fra pensjonsinnretningen oppdaget eller burde oppdaget feilen, dess lettere er det å statuere skylddeling, se TRR-2003-467 og TRR-2009-1062. Motsetningsvis i TRR-2012-1629 der retten presiserte, med henvisning til øvrige saker, at saksbehandlingstiden ikke var avgjørende.

- (3) I flere avgjørelser slår retten kort fast at medlemmet forsto at utbetalingen av tjenestepensjon var feil og at hele beløpet dermed må kreves tilbake. Se for eksempel TRR-2016-409, TRR-2013-47, TRR-2012-2254 og TRR-2009-172.

I vurderingen av uaktsomheten er det relevant å ta hensyn til om endringen i medlemmets pensjon skjedde på et tidspunkt hvor pensjonsutbetalinger normalt sett øker, og om det på forhånd var gitt informasjon om at pensjonsutbetalingene skulle endres, se TRR-2009-1062. Uten at rekkevidden av argumentet er helt klarlagt i trygderettspraksis, synes det dermed å bli tatt et visst hensyn til at pensjonsberegninger og utbetalinger i henhold til disse kan være vanskelige å forstå for den enkelte pensjonsmottaker.

Det er videre relevant å ta hensyn til synbarheten for medlemmet; for eksempel ved at mottatt beløp skiller seg fra informasjonen mottatt på forhånd, at avviket mellom forespeilet

og mottatt beløp er veldig stort eller at medlemmet ikke har mottatt informasjon om grunnlaget for pensjonsutbetalingen, se til illustrasjon TRR-2009-135. I hvilken grad medlemmet er blitt forklart om sine plikter er vektlagt i en rekke saker, se TRR-2010-672, samt TRR-2009-2058, TRR-2008-2332, TRR-2004-31, TRR-2005-1131, TRR-2006-2184 og TRR-2006-2184. I TRR-2015-3886 kom retten til at kvinnen burde ha forstått at hun fikk for mye utbetalt pensjon, «særlig fordi hun ikke hadde fått noe endringsvedtak» etter at hun hadde meldt fra om endret arbeidsinntekt. Se tilsvarende argumentasjon i TRR-2013-2422 der retten la vekt på at medlemmet hadde mottatt brev hvor beløpet ble presentert. Da hun i etterkant fikk utbetalt nærere dobbelt så mye, burde hun uansett ha kontaktet pensjonsleverandøren.

En annen side av synsbarhetsmomentet er størrelsen på differansebeløpet; jo større dette er, dess sterkere forventninger stilles til oppdagelse av feilen (i hvert fall at det stille spørsmål som avklares), se blant annet TRR-2013-1754 og TRR-2009-1062.

Medlemmets sykdomssituasjon kan påvirke hvilke krav som stilles til aktsomheten. Se TRR-2012-1709 der medlemmets psykiske problemer, alkoholproblemer og lese- og skriveansker talte for at medlemmet ikke hadde oppfattet informasjonen i vedtaksbrevet. Motsetningsvis i TRR-2008-1546 der medlemmets dissosiative lidelse og behandling på psykiatrisk poliklinikk ikke innvirket på rettens syn om at hun burde ha forstått at beløpet var feilutbetalt. I TRR-2007-3218 vektla retten i formildende retning, dog under spørsmålet om skylddeling, at medlemmet var en eldre person.

- (4) Beløpet kan, i stedet for å bli tilbakebetalt, motregnes i andre pensjonsytelser som medlemmet har krav på fra pensjonsleverandøren. Trygderetten har sett seg kompetent til å prøve spørsmålet om motregning, se femmedlemskjennelsen TRR-2012-1151.
- (5) Betalt skatt for feilaktig mottatt beløp kan ikke trekkes fra i beløpet som blir krevd tilbake, se TRR-2012-1305 og TRR-2012-977 med videre henvisninger. Retten fant, i likhet med pensjonsleverandørene, at dette følger av at ligningsmyndighetene har lagt om sin praksis med hjemmel i skattebetalingsloven § 10-1 andre ledd. Det er altså brutto beløp som kreves tilbakebetalt.
- (6) Meldingen må av hensyn til notoritet gis skriftlig, se blant annet TRR-2007-2530.

§ 12-6 Foreldelse

Krav på forfalte pensjonsterminer foreldes normalt 3 år fra forfall. Pensjonskravet som sådan foreldes normalt 10 år fra siste termin ble utbetalt eventuelt fra første gang det kunne vært krevet utbetaling. jf. forsikringsavtaleloven § 18-6.

Generelt:

TPO-vedtektene § 12-6 henviser direkte til forsikringsavtaleloven (fal.) § 18-6 som igjen henviser til foreldelsesloven (fl.). Disse bestemmelsene med følgende ses i sammenheng,

Spørsmålet er ofte om det er adgang til å forlenge fristen i medhold av fl. § 10 nr. 1 basert på anførsel fra medlemmet om at vedkommende ikke hadde tilstrekkelig kunnskap til å sette frem krav om pensjon før.

I TRR-2015-2491 ble medlemmet ansett å ha hatt tilstrekkelig kunnskap siden hun hadde fremsatt krav om uførepensjon overfor folketrygden seks år tidligere og det var derfor ikke grunnlag for å forlenge fristen i medhold av fl. § 10. Se også TRR-2015-2666 , TRR-2013-1482, TRR-2011-2470 og TRR-2010-2238 der medlemmet ble ansett å ha hatt tilstrekkelig kunnskap om fordringen slik at fl. § 10 ikke kom til anvendelse. I TRR-2010-777 kom heller ikke fl. § 10 til anvendelse og retten la vekt på at vedkommende hadde hatt foranledning til å avklare situasjonen med pensjonskassen. I TRR-2009-1531 kom retten til at medlemmet burde ha skjønnet betydningen av å gi informasjon om øvrige pensjonsrettigheter eller eventuelt ha konferert nærmere med pensjonsleverandøren om dette. Retten presiserte at moderne informasjonsteknologi som har gjort informasjonsflyt mellom pensjonsinnretninger lettere, ikke tilsidesetter medlemmets informasjonsansvar og ansvaret for selv å framsette krav om pensjon.

Tilsvarende synspunkt ble lagt til grunn i TRR-2010-1863. I TRR-2010-960 hadde det gått mer enn ett år fra den dag medlemmet, i rettens øyne, burde ha skaffet seg kunnskap om fordringen og til han fremsatte krav, jf. fl. § 10 første ledd. Retten presiserte at kreditor (medlemmet) i disse tilfellene har en streng undersøkelsesplikt. Medlemmet ble dermed ansett nærmest til å bære konsekvensene av den manglende fremsettelsen av kravet. Likeledes har medlemmet plikt til å gi den informasjonen som etterspørres. Dersom dette ikke gjøres, er det heller ikke adgang til å forlenge foreldelsesfristen, se TRR-2016-1490. I denne saken hadde ikke medlemmet opplyst om at hun forsørget barn, og barnetillegg lenger tilbake enn tre år ble ansett foreldet.

Egen sykdom kan ikke påberopes som grunn til at medlemmet «manglet nødvendig kunnskap om fordringen eller skyldneren», se TRR-2006-3495. I denne saken var det uomtvistet at medlemmet var ute av stand til å ivareta egne interesser på grunn av sykdom, men retten fastslo at dette er «egne forhold» som medlemmet selv må bære risikoen for. Se motsetningsvis TRR-2012-457 der pensjonsytelser tilbake til 1996 ikke ansett foreldet. I denne saken var det imidlertid tale om krav på oppsatte uførepensjonsrettigheter fra tjenstepensjonsordningen etter at NAV og så Trygderetten tidligere hadde avgjort at medlemmet hadde krav på uførepensjon fra trygden tilbake til hhv. 1997

og 1993. Bakgrunnen for rettens tidligere vedtak var medlemmets schizofrenilidelse med manglende sykdomsinnsikt.

Motsetningsvis i TRR-2016-52 der fl. § 10 kom til anvendelse. Retten la avgjørende vekt på at medlemmet ikke hadde mottatt informasjon om side pensjonsrettigheter ved oppsigelsen. Retten pekte på at det var nettopp fraværet av orientering som medførte at fl. § 10 kom til anvendelse.

Ved tvil om medlemmet har mottatt informasjon gjennom masseutsendelsesbrev, er det i praksis lagt til grunn at et masseutsendelsesbrev må anses mottatt når det ikke er dokumentert postforsendelsesproblemer eller andre hindringer på det aktuelle tidspunktet, se til illustrasjon TRR-2011-2470 med videre henvisninger. Se også TRR-2010-673. Se tilsvarende argumentasjon i TRR-2010-247 der det ikke var aktuelt å forlenge foreldelsesfristen fordi medlemmet tidligere hadde mottatt en brosjyre om alderspensjon fra pensjonsleverandøren.

Forsinkelsesrenteloven gjelder ikke ved lovbestemt pensjon, og det løper følgelig ikke renter på ubetalte *lovfestede* pensjonsutbetalinger, se blant annet TRR-2015-2666. Se motsetningsvis TRR-2015-673 som gjaldt forsinkelsesrenter ved etterbetaling av etterlattepensjon i forlengelsen av Gullenkedommene avsagt av EFTA-domstolen i hhv. 2007 og 2010. Se også TRR-2013-1092 som gjaldt forsinkelsesrente ved etterbetaling av tjenstepensjon etter fal. § 18-4. Dette må, ifølge samtaler med Trygderetten, ses i sammenheng med at renteplikten må være lovfestet, se for eksempel lov om Statens pensjonskasse § 44a og TPO-forskriften § 12-5.

I vurderingen av tilbakekreving etter § 12-4 plikter pensjonsleverandøren å vurdere hvorvidt deler av beløpet er foreldet, se blant annet TRR-2008-635. Se TRR-2010-2572 der *deler* av beløpet ble ansett foreldet siden det ikke var grunnlag for å forlenge fristen i medhold av fl. § 10. Retten la vekt på at pensjonsleverandøren burde ha oppdaget feilutbetalingen på et tidligere tidspunkt.